

Андрій КУДРЯЧЕНКО,
доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
директор Державної установи
«Інститут всесвітньої історії НАН України»

ЗДІЙСНЕННЯ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ПОВОЄННОЇ НІМЕЧЧИНИ У ВИМІРАХ «КАНЦЛЕРСЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ»

Анотація. У статті проаналізовано перебіг політичного лідерства ФРН на прикладах становлення та діяльності восьми федеральних канцлерів. Визначено вирішальні чинники сходження німецьких політиків на державний Олімп: описано, які ролі відіграють кар'єра, особисті лідерські риси та політичне чуття претендента на Федерального канцлера; вивчено вплив на цей процес політичного ландшафту та структури державного устрою Німеччини.

Визначено засади «канцлерської демократії» як системи управління державою, зокрема зауважено, що в критичні моменти історії ФРН найважливіші рішення ухвалював саме Федеральний канцлер. Проаналізовано особливості утворення коаліцій після парламентських виборів, показано динаміку політичних орієнтацій владущих партій та зауважено про роль федеральних земель як індикаторів трансформації суспільної політичної думки.

Ключові слова: Федеративна Республіка Німеччина, Федеральний канцлер, СДПН, ХДС / ХСС.

У різних державах шлях політиків до владних вершин залежить од конституційних особливостей, інституційних можливостей системи правління, яку було сформовано в суспільстві історично, та їхніх особистих рис. Сучасники та наступні покоління найчастіше оцінюють діяльність лідера за реальним впливом на розвиток суспільства, держави та її місце в системі міжнародних відносин, якого досягають зокрема через утвердження національних інтересів.

Державно-політична система повоєнної Німеччини, яку від 1990 року вже одноосібно репрезентує Федеративна Республіка Німеччина (ФРН),

було сформовано в досить непростий час національного поступу – після беззастережної капітуляції Третього Райху та в умовах перебування її території під окупацією країн-переможниць у Другій світовій війні. Батьки-засновники ФРН під час конституювання держави прагнули навчитися якомога більшого з її недалекої історії та досвіду демократій, а також вимушені були враховувати настанови й вимоги окупаційної влади, зокрема США. Також важливо зауважити, що під час утвердження Західної Німеччини всі дійові особи та виконавці ставили за мету побудувати демократичну державно-політичну систему. А ухвалений у травні 1949 року Основний закон визначали як тимчасовий – до об'єднання Німеччини, проте він є чинним (із деякими правками) і в об'єднаній німецькій державі. Ці та інші питання демократичного сходження ФРН (становлення Західної Німеччини та демонтування НДР) автор ґрунтовно висвітлив у своїй монографії [1].

Щоб якнайкраще розкрити тему статті, було досліджено діяльність усіх вісьмох канцлерів ФРН. Федеральний канцлер – найважливіша постать Німеччини. За своїми повноваженнями та конституційним впливом він перебуває на вершині піраміди всієї державно-політичної системи. Відповідно до Основного закону, саме канцлер «визначає основні напрями політики й несе за це відповідальність» [2]. Тільки він має право формувати уряд: номінує міністрів і подає обов'язкову для Федерального президента пропозицію щодо їх призначення або звільнення. Канцлер головує в уряді, ухвалює рішення щодо його кількісного складу, визначає сфери діяльності міністрів.

Федеральний канцлер – єдиний член уряду, якого обирає парламент; йому ж він і підзвітний. Якщо Бундестаг вирішив відсторонити канцлера від посади, то, згідно з положеннями Основного закону, обов'язково мусить протягом 48 годин більшістю голосів обрати наступника. Дотепер у ФРН тричі робили спробу скинути керівника уряду шляхом застосування інституційного механізму оголошення вотуму недовіри (1966, 1972 і 1982 р.). Вотумів недовіри окремим членам уряду законодавство не передбачає. Чимало німецьких дослідників слушно визначають «канцлерську демократію» як систему управління державою, суть якої полягає в «історично зумовленій концентрації влади у Відомстві федерального канцлера та вивищенні цього органу над усіма міністерствами» [3].

Щоб обійняти посаду глави німецького уряду, політику доводиться пройти довгий та нелегкий шлях, докласти величезних зусиль і перемогти своїх суперників у конкурентній боротьбі. Зазвичай федеральними канцлерами обирають політиків, які вже переступили певну вікову межу. Ангела Меркель стала наймолодшою канцлеркою в історії ФРН (у 51 рік). За нею ішли Гельмут Коль (52 роки), Гергард Шредер (54 роки), Віллі Брандт і Гельмут Шмідт (55 років), Курт Георг Кізіґер (62 роки) і Людвіг Ерґард (66 років). Конрад Аденауер заступив на цю посаду вперше лише в 73-річному віці [4].

Принципово важливою і донині є роль Канцлера ФРН у визначенні зовнішньополітичного курсу держави. Повоєнний перебіг подій у царині зовнішньої політики Німеччини підтверджує, що найважливіші зовнішньополітичні рішення розробляло саме Відомство Федерального канцлера, а ухвалював їх одноосібно глава уряду. У витоків цієї практики стояв перший Федеральний канцлер Конрад Аденауер. Він самостійно ухвалював стратегічно важливі рішення в царині зовнішньої політики: як-от про залучення ФРН до кола західних демократій; вступ Західної Німеччини до інтеграційних європейських об'єднань – Європейської економічної спільноти і НАТО; відхилення пропозиції СРСР щодо об'єднання Німеччини – адже згідно з радянськими умовами країна мусила набути нейтрального статусу й утратила би шанс на інтеграцію із Заходом.

Не менш яскравим прикладом є «нова східна політика» В. Брандта, багатостороння дипломатія Г. Шмідта й «німецька політика» Г. Коля, результатом якої стало об'єднання НДР і ФРН. Та й у галузі європейської інтеграції ініціаторами важливих перетворень часто були німецькі канцлери. На підписання Маастрихтського договору неабияк вплинули зусилля Коля та його поступки партнерам у Євросоюзі. Коль мав честолобну мрію – увійти в історію не лише як Канцлер німецької єдності, а і як німецький канцлер, що сприяв досягненню єдності в Європі [5].

Відомий німецький дослідник Арнульф Барінг зауважував: аналізуючи західнонімецьку зовнішню політику й ухвалені в Бонні зовнішньополітичні рішення, ще від 1949 року необхідно зважати на те, що головним у тому процесі є Федеральний канцлер. «...Його особиста оцінка зовнішньополітичної обстановки, концептуальні погляди й здатність створити владний розпорядницький центр для реалізування власної концепції зовнішньої політики з урахуванням співвідношення внутрішньополітичних сил – вихідний пункт для розуміння сутності цієї держави» [6].

Дослідник В. Гріффіт стверджує: Аденауер «знав, чого хотів та знав, чого міг досягти. Католик, але не клерикал, із почуттям національної гідності, але не націоналізму, з автократичним темпераментом, але демократичний за переконаннями, за успішним прикладом Бісмарка він зміг зробити зовнішню політику суто своєю особистою справою. Непохитний у напружених ситуаціях і скромний в успіхах, повністю позбавлений ілюзій, Аденауер, син Рейнланда, був великим європейцем і найвеличнішим німецьким державним діячем» [7].

Конрада Аденауера як найважливішу постать переорієнтування ФРН слід уважати головним будівничим зовнішньої політики країни, фундаментом якої були внутрішньополітичні успіхи. Цьому сприяли дедалі кращий добробут населення, внутрішня стабільність і злагода, потужна підтримка американців, а також власне політичне чуття й майстерність канцлера.

Західноєвропейська інтеграція забезпечила Бонну офіційне визнання партнерів і сусідів у євроатлантичному ареалі. 1961 року ФРН мала посольства у 62 державах, а у восьми – дипломатичні та торговельні представництва. Крім того, Бонн було представлено в шести міждержавних і міжнародних організаціях. До 1966 року кількість країн, з якими Федеративна Республіка підтримувала дипломатичні відносини, зросла до 94 [8].

Обстоюючи курс на інтеграцію із Заходом, зокрема його військовими структурами, Аденауер хотів навіть отримати атомну бомбу, щоб захиститися в разі війни з СРСР. Звичайно, не всі поділяли його погляди, а створення армії та вступ країни до НАТО викликали бурхливі протести.

Курс Аденауера мав стратегічну перспективу. Проте в самого Канцлера були напружені відносини із соціал-демократами через його палку антикомуністичну позицію. Також конфлікти виникали через те, що Аденауер стримано ставився до переслідування колишніх нацистів. Чимало вчорашніх прихильників Гітлера за Аденауера повернулися на владні посади. За це та за прихильність до консервативних цінностей його й досі критикують [9]. Уразливими були і його заперечення проти Л. Ергарда як кандидата в очільники уряду.

Проте 16 жовтня 1963 року Людвіг Ергард усе-таки став наступним Федеральним канцлером ФРН. Він був яскравою особистістю, великим ученим і практиком-реформатором, але не політиком за покликанням. Ергард – перший канцлер у (Західній) Німеччині, який за фахом був економістом. Він розумів економіку як сферу, із якої має бути усунено інтереси союзів і партій. У концепцію Ергарда ввійшли провідні неоліберальні ідеї пріоритету особистої, економічної та політичної свобод, держави як гаранта цих свобод і творця меж функціонування суспільної та економічної системи, а також його уявлення про те, що саме держава спроможна й мусить відродити національний дух суспільства [10].

Ще на посаді Міністра економіки Ергард утвердив власну концепцію розвитку ринкових відносин, коли держава надає всім учасникам економічного змагання рівні шанси. Саме тоді Бундестаг ухвалив Закон про конкуренцію, що набрав чинності 1 січня 1958 року. Упровадження такого антикартельного законодавства Л. Ергард уважав важливим складником відновлення німецької економіки.

Популярність Федерального канцлера Л. Ергарда була суголосою з економічним зростанням, і на виборах 1965 року блок ХДС / ХСС отримав більше голосів, аніж на попередніх, коли уряд іще очолював К. Аденауер. Такому результату об'єднання завдячило зростання промислового виробництва й скороченню безробіття. Проте з другої половини 1960-х темпи економічного поступу знизилися, показники безробіття дещо збільшилися та підвищилася вартість життя. Конкурування вугільної

промисловості з відносно дешевою нафтою спричинило першу серйозну кризу. Природно, що економічне становище вплинуло на результати виборів у найнаселенішій землі Північний Рейн-Вестфалія в липні 1966 року. Тоді ХДС уперше зазнав поразки, натомість СДПН здобула парламентську більшість у ландтазі.

Урядовій кризі передували розбіжності щодо державного бюджету на 1997 рік, який було сформовано з дефіцитом у 4 млрд марок. У жовтні 1996-го міністри від коаліційного партнера ВДП вийшли зі складу уряду та почали шукати способу укласти угоду із соціал-демократами. Це стурбувало керівництво ХДС / ХСС, яке дійшло висновку про необхідність терміново змінювати Федерального канцлера. Простодушний Людвіг Ергард апатично спостерігав за тим, як готували його відсторонення. 10 листопада 1966 року фракція ХДС / ХСС у Бундестазі назвала кандидатуру на пост Федерального канцлера – голову земельного уряду Баден-Вюртемберга Курта Георга Кізінгера, який тоді вже налагодив контакти з СДПН. Тож заяву про відставку, яку раніше подав Л. Ергард, 1 грудня 1966 року було прийнято. Така зміна влади стала прецедентом в історії ФРН. Посаду голови партії Ергард залишив лише в травні 1967 року, втім іще десятиліття, до кінця його життя, за ним зберігали звання почесного голови ХДС [11].

Третій Федеральний канцлер у Бонні був успішним депутатом і прем'єр-міністром землі Баден-Вюртемберг, утім мав суперечливу біографію: працював заступником керівника відділу радіо в МЗС у 1940–1945 роках і був членом НСДАП. Тінь «нацистського минулого» супроводжувала Кізінгера все життя. Коли він очолив уряд, чимало газет Лондона, Вашингтона та Парижа вийшли під гучними заголовками: «У Бонні обрано екснациста». Для відомого філософа Карла Ясперса канцлерство Кізінгера стало «образою».

Проте за день до висунення Кізінгера на високий пост од ХДС / ХСС у листопаді 1966-го з американських архівів було взято й видрукувано документ Головного управління імперської безпеки від 3 листопада 1944 року. У ньому йшлося про те, що «за достовірними даними, в Радіополітичному відділі МЗС заступник керівника відділу Кізінгер перешкоджає проведенню антиєврейських акцій», що він нічого не робить для активізації роз'яснювальної роботи щодо кримінальної ролі євреїв.

Новий Федеральний канцлер уособлював іншу генерацію. На 28 років молодший за Аденауера; 1945-го був інтернований і мусив півтора року провести в таборі в Людвігсбурзі. Проблема минулого Кізінгера ускладнювало й те, що навесні 1969 року на порядок денний було винесено питання терміну давності переслідування нацистських злочинців. Чи мав він моральне право та чи міг безпристрасно працювати над цим? [12]

З утворенням так званої «великої коаліції» між двома найбільшими політичними силами – християнськими демократами і соціал-демократами – пов'язані подальші зміни самої «канцлерської демократії» як системи та стилю державного керівництва у ФРН. Постать Федерального канцлера за Кізінґера, що ніколи не був «людиною влади», утратила провідний вплив в уряді й стала здебільшого посередником між майже рівними за силою партнерами в коаліції. Тоді Віллі Брандт обійняв посаду віцеканцлера й керівника МЗС. Звичайно, що між міністрами від різних партій виникали суперечки, але красномовний Кізінґер працював для них чудовим амортизатором.

За головне завдання коаліція поставила собі боротьбу з економічним спадом, бюджетним дефіцитом і безробіттям, що зростало. Економічну стратегію уряду сформулював Міністр економіки Карл Шиллер: «Конкуренція – наскільки можливо, планування – наскільки необхідно». Було ухвалено програми розвитку освіти та науки, а також лібералізовано кримінальне законодавство. Невдовзі економіка почала зростати.

Специфічне розташування сил в уряді «великої коаліції» не давало Кізінґеру можливості ухвалювати кардинальні політичні рішення, як-от за «канцлерської демократії» Конрада Аденауера. Одноосібні рішення вже не були актуальними – затребуваним став Федеральний канцлер як «погоджувальна комісія».

Зміна ситуації на міжнародній арені, пов'язана з початком процесу розрядки, поряд із глибокими трансформаціями в становищі політичних сил і суспільній свідомості ФРН наприкінці 1960-х років спонукали до оновлення уряду в Бонні й відходу християнських демократів в опозицію.

Уособленням повороту в політиці став Федеральний канцлер Віллі Брандт, переконаний соціал-демократ, який щиро хотів «поліпшити капіталізм». Його політична біографія та людська доля переплелися з надзвичайно важливими подіями в історії Німеччини. Тож 21 жовтня 1969 року вперше уряд очолили соціал-демократи. Політичні погляди В. Брандта йшли далі, ніж у багатьох інших однопартійців, стиль його роботи був сучаснішим і відображав тогочасні загальнонаціональні інтереси.

Віллі Брандт очолив урядову коаліцію СДПН і ВДП – й одразу став кумиром нового покоління, адже якнайкраще відчував нагальність змін. Новий канцлер пережив дві Берлінські кризи (1948–1949 і 1958–1961 рр.), побував на посаді бургомістра Західного Берліна та зрештою досяг владного Олімпу. Брандт стрімко взяв курс на реформування багатьох царин внутрішньої і зовнішньої політики. Однією з пріоритетних сфер стала галузь освіти. Уперше було розроблено комплексний план розвитку освітньої системи, який увібрав у себе такі засадничі принципи: по-перше, розширення способів і форм здобуття освіти відповідно до хисту та можливостей особи; по-друге, забезпечення рівних шансів для здобувачів незалежно від соціального

й майнового становища. Коштом підприємців збільшували кількість місць у закладах профтехосвіти. Уперше було введено систему стипендій. Тому студентів до 1972 року стало мало не вдвічі більше: майже 600 тис. Важливе значення та відповідні наслідки мала виборча реформа. Віковий ценз було знижено з 21 до 18 років, і на виборах до Бундестагу 1972 року за СДПН проголосувало 55% молодих виборців. Проведені та заявлені реформи значно підвищили авторитет соціал-демократів. Страхування від нещасного випадку було поширено на дітей у дитячих садках, школярів і студентів. Регулювання плати за винаймання житла захистило орендарів од тиску домовласників. Було введено гнучкий пенсійний вік (раніше всі виходили на пенсію в 65 років); запроваджено зміни в системі медичного страхування, спрямовані на проведення превентивних заходів і раннє виявлення захворювань; розширено допомогу інвалідам; оновлено робітниче законодавство, зокрема ухвалено Закон про поліпшення охорони праці.

Одним із перших кроків уряду стало приєднання ФРН до Договору щодо нерозповсюдження ядерної зброї 1969 року. Важливим складником курсу стала «нова східна політика», мета якої полягала в нормалізуванні відносин ФРН із СРСР і країнами Східної Європи, серед яких і НДР, а також забезпечення сприятливого статусу для Західного Берліна.

Досягнення Віллі Брандта полягало в тому, що завдяки своїй «східній» та «німецькій політиці», зокрема через визнання територіального статус-кво в повоєнній Європі, він розширив зовнішньополітичне поле діяльності Бонна до світового масштабу й, відповідно, підняв престиж своєї країни на міжнародній арені. Попри окремі невдачі, завдяки укладанню двосторонніх договорів Брандт зміг поступово поліпшити відносини зі східноєвропейськими країнами. Ці досягнення здобули світове визнання, і в жовтні 1971 року Віллі Брандту присудили Нобелівську премію миру.

Відставка Брандта хоч і стала потрясінням для громадськості, але не призвела до політичної кризи у ФРН. Своїм наступником лідер соціал-демократів назвав Міністра економіки та фінансів Гельмута Шмідта, якого підтримав і Бундестаг. Коаліція СДПН – ВДП ще протягом восьми років була при владі. Після обрання Федеральним канцлером 16 травня 1974 року Г. Шмідта його здібності лідера розкрилися вповні. Новий канцлер мав репутацію прагматика та жорсткий стиль роботи. Його виступам була властива стислість, чіткість формулювань і тверезість оцінок. Уряд Шмідта функціонував як добре налагоджений механізм, його керівник завжди був готовий проводити рішення через Бундестаг. Г. Шмідту в роботі добре прислужився досвід головування у фракції своєї партії.

У середині 1970-х років фінансово-економічна ситуація загострилася. Безробіття стало перманентним чинником, що було зумовлено не лише зниженням темпів економічного розвитку, а й структурними змінами

в економіці, пов'язаними з новим етапом НТР і переходом до постіндустріального суспільства.

Серйозним викликом для соціал-ліберального уряду став тероризм, який загрожував внутрішній безпеці ФРН. Його пік припав на 1977 рік: тоді було вбито кількох знаних діячів, а в жовтні арабські терористи захопили літак «Люфтганзи» із 86 пасажирами. Суворі заходи боротьби з тероризмом, яких ужила влада, громадськість сприйняла з розумінням. Але все-таки точилися дискусії щодо виправданості втручання до приватного життя громадян задля пошуку кількох десятків терористів.

Енергійний і прагматичний, а часом і твердий, Шмідт представляв центристське крило СДПН. За його канцлерства поширення набуло гасло «Модель – Німеччина», що мало покращити імідж ФРН як у самій країні, так і за кордоном.

Попри труднощі фінансово-економічного становища уряд посилював соціальну підтримку різних верств населення. Було збільшено розміри допомоги безробітним та допомоги з догляду за дітьми, стипендії; дотації на оплату житла стали відповідати рівню інфляції. Ухвалений 1976 року Закон про вищу школу стимулював переорієнтування програм у закладах вищої освіти на суспільні потреби та зближення теоретичного навчання з практикою, поліпшував самоврядування ЗВО, а також сприяв зростанню фінансування науково-дослідницької роботи, зокрема завдяки замовленням підприємств.

Показово, що навіть представники опозиції неодноразово говорили, що Г. Шмідт – блискучий політик, проте вступив не в ту партію. 1977 року Шмідт ініціював дискусію щодо необхідності адекватної відповіді НАТО на ракетну політику СРСР – і кілька років перебував у зеніті своєї зовнішньополітичної слави. Він був популярний поміж населення, як Аденауер та Ергард. Визнаний «кризовий менеджер», Шмідт вчасно усвідомив, що настає епоха так званого мультилатералізму й багатосторонньої дипломатії. Серед його політичних констант були твереза «східна» та «німецька політика», збереження економічної і політичної стабільності, політика «достатності» в галузі безпеки [14].

Водночас слід наголосити, що протягом останніх років урядування Г. Шмідта соціал-демократична партія вийшла з-під його впливу. Дискусія про ракети середньої дальності та, як наслідок, широкий рух противників «подвійного рішення» НАТО, а також обмеженість тогочасних соціальних можливостей спричинили згасання політичної кар'єри Г. Шмідта.

Після вотуму недовіри Гельмуту Шмідту на посаду Федерального канцлера більшістю голосів Бундестагу (52%) 1 жовтня 1982 року обрали голову ХДС Гельмута Коля. Цей епізод виявив конституційний принцип конструктивності вотуму недовіри.

Дострокові парламентські вибори в березні 1983 року легітимізували нову урядову коаліцію на загальнонаціональному рівні, адже 1982 року вона прийшла до влади без участі громадян. Після переконливої перемоги християнських демократів навіть соціал-демократи змушені були визнати, що новий Федеральний канцлер Гельмут Коль – не випадкова проміжна політична фігура, не тимчасовий керівник, а політик, що твердо стоїть на чолі держави.

Уряд Коля зробив ставку на стимулювання пропозиції та скорочення податків, що сприяло не тільки зростанню приватних інвестицій, а й покращенню споживчого попиту. Податкові пільги полегшували створення нових підприємств у сфері малого та середнього бізнесу. Приватизація пошти, а також радіо й телемовлення принесла додаткові кошти в бюджет; крім того, було створено конкурентне середовище, щоб підвищити розмаїття та якість послуг. Пожвавленню економіки ФРН у 1980-ті роки сприяли світова економічна кон'юнктура й активізування інтеграційних процесів у Європі.

Зовнішньополітична концепція Гельмута Коля передбачала підтримання більш-менш однакових відносин із США та СРСР. Коль добувся рівноправного статусу Бонна у відносинах із союзниками в НАТО: 1984 року скасували останні обмеження в галузі військового виробництва та розвитку збройних сил, які було закріплено в Паризьких угодах 1954-го.

Під керівництвом Г. Коля до кінця 1980-х років помітно зросли престиж і політична активність ФРН: її визнали більш ніж 150 держав, вона провадила конструктивну політику в усіх регіонах планети, потужно допомагала країнам третього світу.

Г. Коль відіграв роль об'єднувача Німеччини, як свого часу О. Бісмарк. Коль зумів успішно скористатися тим потенціалом виконавчої влади, що традиційно зосереджений у руках Федерального канцлера, і водночас досить яскраво виявив власний лідерський хист і політичне чуття моменту. Завоювавши симпатії та довіру керівників провідних світових держав, він зміг утримати процес німецького об'єднання в оптимальних контрольованих межах та уникнути непередбачуваного розвитку подій [15].

3 жовтня 1990 року відбулося довгоочікуване возз'єднання німецької нації, і цей день увійшов в історію як День німецької єдності. А 2 грудня 1990 року в країні пройшли перші загальнонімецькі парламентські вибори, на яких завдяки своїй енергійній, зваженій та успішній політиці щодо німецького об'єднання блок ХДС / ХСС здобув переконливу перемогу, а Коля знову обрали Федеральним канцлером тепер уже об'єднаної Німеччини.

Його стиль керування увійшов в історію під назвою «система Коля». Передусім йому була властива орієнтація на надійного партнера у створенні владної коаліції, у якій Г. Коль завжди бачив тільки ВДП. Водночас заради

стабільності об'єднання він свідомо обмежував повноваження власної партії. По-друге, основою свого канцлерства він завжди вважав керування ХДС, перетвореного під його головуванням у справді «народну партію». По-третє, у своїх політичних діях Коль менше орієнтувався на інститути держави й більше – на особистостей, які їх очолювали. По-четверте, свої політичні, економічні, адміністративні рішення Г. Коль часто спрямовував на зміцнення власних політичних позицій. По-п'яте, як досвідчена й обізнана у внутрішніх «пружинах» політики людина, він завжди виявляв обачливість, намагався бути врівноваженим і надійним керівником держави в очах співгромадян.

Можна сказати, що 1990-ті роки стали переломним періодом для становлення ФРН. Уряд Г. Коля поставив перед собою амбіційні завдання: повністю змінити соціально-економічний і політичний лад у колишній НДР; завдяки економічному підйомові нових німецьких земель завершити процес внутрішнього зростання двох частин Німеччини; домогтися вирішальних результатів у справі об'єднання Європи в межах Європейського Союзу.

Владна коаліція ХДС / ХСС – ВДП із національним лідером Гельмутом Колем на чолі досягла деякого прогресу в західноєвропейському напрямі своєї політики. Завдяки цілеспрямованості ФРН – головного локомотива західноєвропейської інтеграції – на початку 1993 року було створено єдиний внутрішній ринок ЄС, до якого тоді належало 12 держав. На наполегливу вимогу ФРН західноєвропейська валюта одержала назву «євро», а Європейський центральний банк розташували у Франкфурті-на-Майні. Однак, попри врочисті запевнення, уряд Коля не впорався зі внутрішньо-політичними проблемами.

Закономірно, що підсумки голосування на парламентських виборах у вересні 1998 року виявилися для блоку ХДС / ХСС невтішними. Населення втомилося від обіцянок швидкого економічного розквіту й проголосувало радше проти коаліції, ніж за опозицію. На 1998 рік СДПН змогла, нарешті, вийти з багаторічної кризи та зупинити «конвеєр» кандидатів на посаду Федерального канцлера. Вирішальними для висування Гергарда Шредера від СДПН стали результати земельних виборів у Нижній Саксонії в березні 1998 року, де соціал-демократи, яких він очолював, здобули абсолютну більшість.

Діставши право формувати уряд, Г. Шредер віддав перевагу коаліції з партією «зелених», з якою вже мав досвід співпраці в Нижній Саксонії. Водночас слід зауважити, що СДПН могла утворити «велику коаліцію» з ХДС / ХСС, коаліцію із «зеленими», з ВДП та навіть із ПДС. Після переговорів із коаліційними партнерами, які тривали місяць, Шредер віддав їм три посади міністрів, серед яких пост віцеканцлера і керівника МЗС, що традиційно для ФРН. У партії «Союз 90 / Зелені» до 1998 року відбулися

зрушення до політичного центру. Їхній лідер, «реаліст» Йозеф Фішер, який відійшов од настанов раннього бунтарського періоду цього руху, обійняв посаду віцеканцлера та Міністра закордонних справ; Міністеркою охорони здоров'я стала Андреа Фішер; Міністром у справах довкілля – Юрген Третін. Новий уряд дістав назву «червоно-зеленого», його створенню передувало укладання коаліційної угоди 20 жовтня 1998 року між СДПГ і партією «Союз 90 / Зелених» [16].

Слід зауважити, що в першій заяві нового Федерального канцлера, проголошеній 10 листопада 1998 року, було акцентовано, що уряд визначає «рішучий курс на консолідацію» як невідкладний. Головним завданням стала боротьба з безробіттям, що його зазнали вже понад 6 млн осіб працездатного віку. Модернізацію суспільства Шредер тісно пов'язував із глобалізацією економічних процесів, а ринок розглядав як інструмент, якому слід надати моральних вимірів. Так прагматизм Шредера набував ціннісних ознак.

«Червоно-зелена» коаліція взяла курс, що поєднував технологічний прогрес і екологічну модернізацію. Обіч традиційних природоохоронних заходів важливе місце в ньому посіла програма поетапної відмови від атомної енергетики. Реструктуризація енергопостачання ФРН автоматично передбачала дедалі більше використання відновлюваних джерел енергії, передусім води та вітру.

2003 року уряд ухвалив програму «Порядок денний 2010» – пакет із 30 реформ у сфері ринку, бюджету, праці, економіки та соціального забезпечення. Кабінет Шредера прагнув до 2006-го домогтися оздоровлення державного бюджету, продовжуючи розпочату 2001 року податкову реформу, а також переймаючись підтримкою нових федеральних земель.

Проте друга каденція канцлерства Шредера зрештою виявилася для нього невдалою. Очевиднішими стали величезні економічні проблеми, труднощі з розв'язанням гострих соціальних питань і невдоволення в лавах самих соціал-демократів. Слід також зважити, що він тоді вже не головував в СДПН, а сповідував власне гасло: «Держава важливіша за партію». Так Шредер кинув виклик традиціям парламентської республіки. Чимало виборців сприйняли це як спробу Федерального канцлера відмовитися від лідерства в партії, що висунула його в очільники уряду, і зняти із себе відповідальність за її діяльність.

Попри великі внутрішні проблеми, які випали на долю «червоно-зеленої» коаліції, новий уряд Шредера не відсунув зовнішню політику на другий план. Як свого часу Коль продовжив зовнішньополітичний курс обох своїх соціал-демократичних попередників Брандта й Шмідта, так і Шредер став спадкоємцем справи християнського демократа Коля, а надто в розв'язанні континентальних європейських проблем.

Але, на відміну від останнього канцлера Боннської республіки, перед першим Федеральним канцлером Берлінської республіки постали й такі проблеми, як міжнародний тероризм, «нова» й «стара» Європа, «новий» і «старий» блок НАТО. Г. Шредер мусив також давати раду новим вимірам євроатлантичної співпраці й пов'язаним із ними проблемам. Досягненням у позиціюванні ФРН на тогочасній міжнародній арені стала участь Бундесверу в миротворчих акціях. Г. Шредер у лютому 1999 року на міжнародній конференції з безпеки в Мюнхені заявив: «Німеччина не може й не хоче йти особливим шляхом. Ми [...] вирости в союзі. І ми бажемо в ньому залишатися. Тому нині ми без усіляких “якщо” і “але” готові брати на себе відповідальність як “нормальні” члени – чи то ЄС, чи то НАТО». Однак усупереч рішенням Конституційного суду 1994 року щодо необхідності мати санкцію ООН чи рішення кваліфікованої більшості парламенту, щоб використовувати Бундесвер за межами ФРН і країн НАТО, уряд Шредера – Фішера взяв участь у «приборканні гуманітарної катастрофи» в Косові, яку ООН не санкціонувала. Участь Німеччини у війні в повітряному просторі колишньої Югославії засвідчила остаточний злам, який стався на початку 1990-х років у свідомості німецької політичної еліти й частини населення ФРН. Дискусії щодо цих подій ознаменували також своєрідний етап у визначенні «нормальності» ФРН, який тривав упродовж усіх 1990-х років. Ішлося про те, що завершився процес «подолання минулого», тож зняття попередніх обмежень, інтегрованість в європейську спільноту і НАТО, членство в ООН тепер уможливають для ФРН провадження суверенної політики з огляду на власні національні інтереси й зобов'язання в межах союзів.

У цей період Берлін обстоює підвищення авторитету та посилення дієздатності ООН у світі, з надією використати її в майбутньому як інструмент збільшення своєї політичної ваги. ФРН пропонує розширити склад постійних членів Ради Безпеки і претендує на місце в ньому. Для «червоно-зеленої» коаліції ООН стала ядром багатосторонньої й багаторівневої дипломатії. Саме тому 2003 року Берлін виступив за збереження цілісності Іраку й створення там перехідного уряду, який опирався б на міжнародну адміністрацію, що має мандат ООН.

Важливим у діяльності Г. Шредера став євроінтеграційний напрям зовнішньої політики. Вісь Берлін – Париж залишалася головним пріоритетом уряду. ФРН і Франція були солідарні щодо засад зміцнення та розширення Європейського Союзу. Саме за канцлерства Шредера було остаточно сформовано валютний союз і запроваджено до обігу готівкову європейську валюту, яка загострила економічні проблеми в країні та призвела до небаченого за всю історію зростання цін. ФРН активно виступила за приєднання країн Східної та Південно-Східної Європи

до ЄС, послуговуючись переконанням, що Євросоюз стане «каталізатором» їхнього політичного й соціально-економічного оновлення.

«Червоно-зелений» уряд надав нового виміру міждержавним відносинам із Росією. Істотні зміни в німецько-російських відносинах на межі ХХІ століття сприяли подоланню фази застою та надали імпульсів для подальшого розвитку. Це було пов'язано передусім зі зміною генерації керівних еліт у Німеччині й РФ, а також із сумнозвісними подіями 11 вересня 2001 року в Нью-Йорку. Саме вони загострили усвідомлення дедалі більшої взаємозалежності між країнами й посилили прагнення до тіснішої та всеосяжнішої співпраці. У ФРН та РФ влада перейшла до політиків нового покоління, і це спонукало до пошуку нових форм кооперації. Водночас Берлін висловлювався не тільки за збереження, а й за збільшення напрацьованого впродовж попередніх років потенціалу довіри й партнерства у двосторонніх відносинах. За врядування Г. Шредера було виявлено ще одну об'єктивну тенденцію в зовнішній політиці ФРН. Проблеми економічного зростання, вади інноваційного потенціалу країни, а отже, й ослаблення позицій у міжнародній конкурентній боротьбі призвели до «економізації» зовнішньої політики. Це означало, що тепер одним із центральних завдань слід було ставити захист специфічних «німецьких» економічних інтересів на світовій арені.

Перед коаліційним «червоно-зеленим» урядом постали гострі проблеми, які накопичувалися десятиліттями й загострювалися через внутрішні та міжнародні виклики. Потрібно було розв'язати питання перспектив соціальної ринкової економіки в Німеччині ХХІ століття. Не зміг уряд і переконливо обґрунтувати свій курс на масштабну соціально-економічну перебудову.

Населення не підтримало реформ, і це призвело до прикрого результату. До кінця травня 2005 року СДПН майже повністю здала свої позиції в землях на користь християнських демократів, а також утратила 40% виборців й 25% членів партії порівняно до 1998 року. Із цього випливало, що Федеральний канцлер, який виграв вибори 1998 й 2002 років не від імені партії, а опираючись здебільшого на особистий авторитет, знову мусив ринутися в бій, тепер – щоб побороти ці негаразди та виклики.

Вибори до ландтагу землі Північний Рейн-Вестфалія, де традиційно прихильні до соціал-демократів, 22 травня 2005 року СДПН програла. Натомість ХДС дістала ще більше підтримки виборців. Тож завзятий і рішучий Г. Шредер пішов ва-банк, домігся розпуску Бундестагу й призначення на 18 вересня дострокових парламентських виборів.

Кандидатка від опозиції А. Меркель мала очевидні недоліки порівняно до Шредера. По-перше, хоч її і позиціювали як «серйозну жінку для серйозних справ», вона була політикинею, що вийшла зі східних теренів Німеччини. Щоправда, чимало діячів ХДС намагалися подати це як додатковий плюс.

По-друге, вона не мала такої харизми, як щирий трибун Шредер. Журналісти навіть дали йому прізвисько «медійний канцлер». Телевізійну дуель зі Шредером, яку демонстрували на провідних каналах ФРН (21 млн глядачів), Меркель, на думку виборців, програла. По-третє, під час передвиборчої боротьби вона висунула непопулярне гасло – зрівняти прибутковий податок для всіх і підняти його до 25%.

На виборах 18 вересня блок ХДС / ХСС здобув перевагу в один відсоток. Утім з результатами голосів за інші партії склалася патова ситуація. Найімовірнішим варіантом мала стати «велика коаліція», позаяк об'єднання однієї «народної» партії з двома меншими було неможливе (лідери малих партій відкидали перспективу входити до коаліції разом з іншою малою партією). Зрештою 10 жовтня 2005 року унаслідок переговорів між двома найбільшими партіями було ухвалено рішення про формування коаліції між ХДС / ХСС і СДПН під керівництвом Ангели Меркель. Гергард Шредер і Йошка Фішер оголосили про завершення своєї політичної кар'єри. Почався новий етап в історії загальнонаціонального політичного лідерства ФРН.

22 листопада 2005 року уперше канцлером ФРН стала жінка, вихованка колишньої соціалістичної НДР і представниця блоку ХДС / ХСС, де процеси емансипації, порівняно до лівого партійного флангу, почалися відносно недавно. Ангела Меркель (у дівочтві Ангела Каснер) зробила воістину фантастичну кар'єру після об'єднання Німеччини. Політикою почала займатися в період кризи НДР 1989 року, коли стала членкинею опозиційної організації «Демократичний прорив». У ХДС політиkinя вступила тільки 1990 року і на перших загальнонімецьких виборах потрапила в Бундестаг, де її помітив і невдовзі призначив Міністеркою в справах жінок і молоді Гельмут Коль. Після парламентських виборів 1994 року Меркель стала Міністеркою в справах довкілля, охорони природи й безпеки ядерних реакторів. У 1991–1998 роках – заступницею голови ХДС. З 1993 року – головою ХДС у федеральній землі Мекленбург – Передня Померанія. Коли блок ХДС / ХСС програв вибори 1998 року, вона послідовно робила партійну кар'єру: спочатку стала генеральним секретарем ХДС, 2000 року її обрали головою партії, 2002 року вона приєднала до своєї посади позицію голови фракції ХДС / ХСС у Бундестазі.

Очоливши уряд, найбільших успіхів А. Меркель досягла на міжнародній арені. За її головування відбулося очікуване посилення атлантичного вектора й настало «постшредерське потепління» відносин між ФРН і США. Уряди цих держав із багатьох питань мали схожі позиції, зокрема щодо боротьби з міжнародним тероризмом; запобігання використанню ядерного озброєння Ірану й денуклеаризації Корейського півострова; завершення й легалізування політики сегментування Балкан із визнанням незалежності Косова; питання гарантування енергобезпеки.

У Євросоюзі Берлін доклав максимум зусиль для виходу ЄС із конституційної й структурної кризи. Політика Німеччини, її конструктивність і наполегливість стали в пригоді під час вироблення й ратифікування Лісабонського договору та подолання викликів-наслідків. Водночас саме позиція ФРН на зустрічах представників держав – членів НАТО 2008 року спонукала до зняття з порядку денного альянсу питання про перспективу членства Грузії та України.

Унаслідок виборів до Бундестагу 2009 року Меркель сформувала урядову коаліцію партій: ХДС / ХСС – ВДП. Діяльність нового уряду А. Меркель – Г. Вестервелле було сконцентровано на проведенні реформ: системи охорони здоров'я, ринку праці, галузі освіти, сфери енергетики, військового відомства тощо. Однак, як показав час, із більшості питань коаліції здебільшого не вдалося знайти оптимальних рішень. У цих партіях, а надто у ВДП, криза лише посилилася.

Показовою подією для всього політичного ландшафту ФРН стали вибори наприкінці березня 2011 року в землі Баден-Вюртемберг. ХДС і ВДП зазнали нищівної поразки – уперше в історії тут до влади прийшли «зелені» та соціал-демократи [17].

Однак на тлі цих труднощів, які переживали країна, суспільство та партії, авторитет і лідерська спроможність Федеральної канцлерки Ангели Меркель діставали дедалі більшого визнання. Відколи А. Меркель очолила уряд, журнал «Forbes» кілька разів визнав її «наймогутнішою жінкою світу». Водночас визначальними чинниками став її вплив у фінансово-економічних колах і медійному співтоваристві, а також кар'єрні досягнення.

Вельми показово, що ХДС та його лідерка А. Меркель виграли парламентські вибори у вересні 2013 та 2017 років. Сприятлива економічна ситуація в країні стала одним із чинників, що визначили електоральні настрої німецьких громадян. Однак слід пам'ятати й про труднощі, які виникли під час формування урядової коаліції після останніх двох парламентських виборів у ФРН. Одержавши перемогу на виборах у вересні, Меркель змогла сформувати новий коаліційний уряд 2013 року лише через три місяці, а 2017-го цей процес розтягнувся майже на шість місяців: уряд було сформовано в березні 2018 року. Цьому щоразу передували довготривалі, непрості, але змістовні перемовини, дискусії та письмове голосування членів СДПН. І під час голосування за Меркель на посаду Федерального канцлера не всі потенційні прихильники віддавали їй свій голос. Проте більшість виборців свідомо підтримали свою лідерку, адже та стала майстерною менеджеркою, якій притаманні наполегливість і раціональна тактика «малих кроків» під час розв'язання політичних та економічних проблем [18].

Справді, вихід із кризи 2008–2009 років та полегшення її наслідків у ФРН багато в чому стали можливими завдяки державним програмам, які

ініціював уряд. З 2011 року в Німеччині реалізують «Концепцію забезпечення спеціалістами», складником якої є заходи щодо реформування системи підготовки фахівців і нові правила визнання кваліфікації іноземних фахівців із країн ЄС і третього світу. Пріоритетними для уряду «великої коаліції» стали інвестиції в царину освіти, транспортної інфраструктури й енергетики, підтримка наукових кластерів. Усе це сприяє економічному зростанню, підвищенню продуктивності праці та рівня заробітної плати.

Для А. Меркель посткризовий період був непростим у контексті розв'язання внутрішніх проблем і позиціонування на міжнародному рівні. Та чи не найбільшим викликом стала потреба в зміцненні Європейського Союзу, який зіткнувся з величезним потоком біженців і переселенців, що хлинув на його територію, та зростанням напруги в суспільстві через поширення актів тероризму на теренах ЄС. Уряд А. Меркель став головним модератором серед країн Євросоюзу щодо розв'язання цієї проблеми. Берлін прийняв майже 2 млн біженців і разом із партнерами в ЄС прагнув шляхом квотування розподілити дедалі більше навантаження поміж всіма державами об'єднання. Меркель підбрала слушний підхід до розв'язання складних проблем у межах коаліційного уряду. Про це свідчив її промовистий вислів щодо біженців – «думаю, що ми із цим упораємося». Хоча такий підхід, обіч прихильників, мав і супротивників.

Політичному успіхові Меркель сприяють жорсткіші заходи, яких уживає уряд для інтегрування біженців. Ідучи на компроміс із ХСС та дослухаючись до вимог громадян, коаліційний уряд чітко визначив інструменти впливу на навчання біженців німецької мови, влаштування їх на роботу та спрощення процедури виселення тих мігрантів, які порушують законодавство чи не виявляють бажання інтегруватися в суспільство.

Серйозним викликом для уряду «великої коаліції», та й самої Меркель, стала ситуація на Сході Європи, зокрема в Україні. ФРН однозначно підтримала Революцію гідності 2013–2014 років, рішуче засудила окупацію Криму Росією та її втручання на боці сепаратистських сил. Німеччина стала дієвою учасницею не лише переговорів у Мінську 2014 і 2015 років – вона найактивніше підтримувала Україну в Нормандському форматі переговорів про врегулювання збройного протистояння на Донбасі, а також під час створення широкої проукраїнської коаліції. Уряд Меркель, надаючи підтримку офіційному Києву, наполягав на запровадженні та продовженні санкцій проти Росії – цьому не завадили економічні втрати та наявність своєрідного проросійського лобі в деяких політичних і бізнесових колах [19].

Водночас слід зважати на непрості відносини із США та РФ, утруднення перебігу подій із Брекзітом у Великій Британії, а також позиціонування Франції тощо. Варто наголосити, що перебування при владі в США

суперечливого й важкопрогнозованого Д. Трампа дали А. Меркель змогу подавати себе громадськості не лише як лідерку провідної європейської держави, а і як головну захисницю демократичних цінностей Європи та Заходу загалом. Протистояння її авторитету – і досі об'єктивно непросте завдання для опонентів.

Останні роки стали перевіркою на міцність німецько-американських відносин, які протягом попередніх 70 років були константою в зовнішній політиці ФРН. Попри відверто негативну реакцію офіційного Берліна на концепцію «Америка понад усе», яку проголосив президент Трамп, Меркель і її уряд продовжили курс на зміцнення трансатлантичного партнерства, передусім у сфері європейської безпеки та захисту клімату. І попри заперечення Польщі, а потім і Вашингтона, А. Меркель однозначно підтримала будівництво газопроводу «Північний потік-2» між Росією та Німеччиною.

Чинником, який вельми ускладнив ситуацію, для більшості лідерів країн світу стала боротьба із пандемією COVID-19. Це питання – як і проблеми надмірного навантаження на низку секторів економіки, згортання атомної енергетики та вугільної промисловості, прискорення розвитку цифрової економіки – стоять на порядку денному і для загальнонаціональної лідерки А. Меркель.

А. Меркель вдавалося також обходити чи нейтралізувати політиків з інших партій, як-от вона вчинила 2002 року з Едмундом Штойбером, багаторічним успішним прем'єр-міністром Баварії і головою ХСС. У березні 2017-го, тобто саме за пів року до парламентських перегонів, коаліція на чолі з Меркель ініціювала та підтримала висунання на посаду Президента ФРН перспективного політика й імовірного конкурента від СДПН – віце-канцлера Франка-Вальтера Штайнмаєра.

Водночас Меркель відмовилась од посади голови ХДС, яку очолювала 18 років, щоб до 2021-го, коли муситиме скласти повноваження Федеральної канцлерки, зосередитися на державницьких обов'язках. Вона успішно провела дві бажані кандидатури на посаду голови своєї партії: у грудні 2018 року – Аннегрет Крамп-Карренбауер, а в січні 2021 року – Арміна Лашета, очільника уряду землі Північний Рейн-Вестфалія [20]. Саме він поведе блок ХДС / ХСС на парламентські вибори й у разі перемоги стане Федеральним канцлером.

Також важливим стало висунення протеже Меркель – Урсули фон дер Ляєн, колишньої Міністерки оборони, на посаду Голови Ради Європейського Союзу. Перемога її була прогнозованою та багатонадійною. А загальнонаціональне лідерство А. Меркель, її виважені підходи до внутрішньої і зовнішньої політики підтверджують значення вимірів «канцлерської демократії» та її реальної ролі в подальшому поступі ФРН.

За результатами аналізу ретроспективи та сучасної динаміки в політичній верхівці ФРН можна зробити низку висновків. По-перше, вирішальним чинником сходження на державний Олімп є належність до однієї з двох «народних» партій – СДПН або блоку ХДС / ХСС. По-друге, значення має кар'єра претендента, його особисті лідерські риси та політичне чуття. По-третє, навіть за відповідності всім критеріям досить важливо, щоб претендент розумів, коли і в якій ситуації зазначені риси доречні. По-четверте, саме політичний перебіг подій тієї чи іншої історичної доби поставав для окремих політиків імперативом рішення брати в руки важелі державного управління й потужно використовувати їх. Адже в переломні моменти історії ФРН найважливіші рішення готували саме у Відомстві федерального канцлера й ухвалював їх одноосібно Канцлер. По-п'яте, не слід ігнорувати чинник випадковості. Проте загалом, хай би як банально це не звучало, щоб стати успішним лідером у Федеративній Республіці Німеччина, затребувана людина мала опинитись у потрібному місці в потрібний час. І цьому є чимало яскравих підтверджень в особах федеральних канцлерів ФРН.

Політичний ландшафт, демократичні засади та особливості структури державно-політичного устрою Німеччини давали змогу лише двом провідним – їх зазвичай називають «народними» – партіям, ХДС і СДНП, висувати зі своїх лав лідерів, які могли ставати національними керманічами тієї історичної доби. А засади «канцлерської демократії» як системи державного та політичного владарювання ніколи не ставали на заваді – навпаки, уможливлювали таке сходження для непересічних особистостей. Чимало із них ставали своєрідними «батьками» нації, і саме вміле керування, що сприяло національним інтересам і лягало в площину перспектив розвитку Німеччини, визначало їхні особисті успіхи як політичних та державних діячів загальнонаціонального масштабу.

1. Кудряченко А.І. Федеративна Республіка Німеччина: засади демократичного сходження: монографія. К.: Фенікс. 2020. 656 с.
2. Bundeszentrale für politische Bildung (2000). *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland* [Basic Law for the Federal Republic of Germany]. December, p. 89. [in German].
3. Siwert-Probst, J. (1998). 'Die Klassischen Aussenpolitischen Institutionen' [The Classic Foreign Policy Institutions], in Eberwein, W.-D., Kaiser, K. (eds). *Deutschlands neue Aussenpolitik, Band 4. Institutionen und Ressourcen* [Germany's New Foreign Policy, Volume 4. Institutions and Resources]. Munich: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, p. 14. [in German].
4. Meriam Echoul (2015). *Liste der Bundeskanzler seit 1949* [online]. Available at: https://www.youtube.com/watch?v=ovmKoM0ISII&ab_channel=meriamechoul [in German].
5. Воробьева Л.М. Внешняя политика ФРГ на пороге XXI века. Москва, 2000. С. 66.
6. Baring, A., Schölgen, G. (2002). *Kanzler, Krisen, Koalitionen* [Chancellor, Crises, Coalitions]. Berlin: Siedler Verlag, pp. 12–13. [in German].
7. Griffith William, E. (1981). *Die Ostpolitik der Bundespolitik Deutschland* [The Ostpolitik of Federal Politics in Germany]. Stuttgart: Klett-Cotta Verlag, pp. 79–80. [in German].
8. Bühler, W. (ed.). (1993). *Die Adenauer Ära. Die Bundesrepublik Deutschland 1949–1963* [The Adenauer Era. The Federal Republic of Germany 1949–1963]. Munich; Zurich: Piper. [in German].

9. Німецькі портрети: Конрад Аденауер // Deutsche Welle. 21 листопада 2008. URL: <https://p.dw.com/p/FzPZ>
10. Зарицкий Б.Е. Людвиг Эрхард. Секреты «экономического чуда». Москва, 1997.
11. Leitenberger, V. (1986). *Ludwig Erhard. Der Nationalökonom als Politiker* [Ludwig Erhard. The Economist as a Politician]. Göttingen: Muster-Schmidt. [in German].
12. Патрушев А.И. Король красноречия Курт Георг Кизингер // Германские канцлеры от Бисмарка до Меркель. Москва, 2009. С. 349–356.
13. Павлов В.Н. Политическое лидерство в условиях «канцлерской демократии» // Мировая экономика и международные отношения. 2011. № 11. С. 31.
14. Патрушев А.И. Германские канцлеры от Бисмарка до Меркель. Москва, 2009. С. 374.
15. Kempf, U., Merz, H. (eds). (2001). *Kanzler und Minister 1949–1998. Biografisches Lexikon der deutschen Bundesregierungen* [Chancellor and Minister 1949–1998. Biographical lexicon of the German federal governments]. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, p. 374. [in German].
16. Кудряченко А.І. Федеративна Республіка Німеччина: засади демократичного сходження. С. 321–324.
17. *Endlich am Ziel – und weiter unterwegs* [online]. Available at: <https://www.gruene-bw.de/regierung/winfried-kretschmann/> [in German].
18. Тимошенкова Е.П. Выборы в германский парламент: основные результаты и их влияние на партийно-политическую систему Германии // Германия, 2013 / ФГБУН; ИЕ РАН; под ред. В.Б. Белова. Москва, 2014 С. 34–50.
19. Кудряченко А.І. Федеративна Республіка Німеччина: засади демократичного сходження. С. 340.
20. Meriam Echoul, op. cit.

Andrii KUDRIACHENKO,
*Doctor of History, Full Professor,
Corresponding Member of the NAS of Ukraine,
Director of the State Institution
“Institute of World History of the NAS of Ukraine”*

THE FULFILLMENT OF NATIONWIDE INTERESTS OF POST-WAR GERMANY IN THE DIMENSION OF ‘CHANCELLOR DEMOCRACY’

Abstract. Summing up the modern course of events regarding political leadership in Germany and on the basis of activities of eight chancellors, the author contends the following: The decisive factor in ascension to the political Olympus is the affiliation with either of the two parties, the SPD or the CDU/CSU union, with the nominee’s leadership qualities and political acumen playing an essential role. Even if these conditions are met, the contender’s choice of situation and time where these qualities would be sought after is quite important. It was the political developments of a certain historical era that became an imperative for some politicians to take the reins of power and use them to the full extent. Indeed, at turning points in the history of the Federal Republic, the most crucial decisions were prepared at the German Chancellery and made unilaterally by the chancellor. The author of the article emphasises that chance cannot be ruled out. To become a successful leader in Germany, the much-needed person must be in the right place at the right time. Proof of that is the example of German federal chancellors.

The political landscape, democratic footing, and well-structured state and political set-up have enabled only two political parties, the CDU/CSU and the SPD, to nominate from their ranks those who could become national leaders of their historical epoch. The basis of ‘chancellor democracy’ as a system of state and political power has never impeded but enabled such ascension for outstanding personalities. Quite a few of them have become some sort of fathers of the nation. Able leadership that has benefited national interests and fitted into the plane of German development prospects has defined the personal success of both political figures and public officials of national scope.

Keywords: Federal Republic of Germany, federal chancellor, political landscape, SPD, CDU/CSU.